

BUDA ÉS PEST VISSZAHÓDÍTÁSA A MAGYARSÁG SZÁMÁRA.

Irta: *Szigethy Endre.*

NEGYED évezred mult el azóta, hogy a Lotharingiai Károly vezérlete alatt összegyűlt keresztény seregek Buda északi fokán először törtek be a megszállást sinylő budai várba. Kétszázötven esztendővel ezelőtt az egész keresztény világ megmozdult, hogy a nyugati civilizáció dunamenti őrhelyét visszahódítsa az európai kultúrközösség számára. Ebben a harcban résztvett a vérét vesztett magyarság is, amely századokig küzdött a keleti világhatalom legyűrhetetlen katonai erejével. Budavára visszafoglalása nagy történelmi cselekedet volt, emléke felejthetetlen marad számunkra mindörökké, de ha a nemzeti törekvések szempontjából tekintünk vissza a nagy csatára, akkor azt kell mondanunk: Buda visszafoglalása csak kaput nyitott a magyarság számára, de nem adta vissza a lerombolt és elpusztított várost.

Budavárát hetvennyolc napos ostrom után foglalták el a szövetséges seregek, de Buda és Pest visszafoglalása kétszázötven esztendő alatt sem sikerült igazában. Ezerhatszáznyolcvanhat, szeptember másodika óta harcol a magyarság Mátyás király egykori városának, a Városnak meghódításáért s ha történelmi, társadalmi és gazdasági vizsgálódásainkkal nem maradunk a felszínen, úgy azt kell mondani: ez a hódító hadjárat még nem fejeződhetett be. A multba hullott évtizedek során szívósan és kitartóan folyt a küzdelem, de Budapest teljes szellemi és gazdasági meghódítása még mindig az elkövetkező nemzedékekre vár.

A magyarság a törökkel folytatott ádáz küzdelemben lassanként elvesztette érzékét a város és a városi élet iránt. Nehezen tudott megbarátkozni a városi élettel a multban, de tévedés volna azt állítani, hogy a magyar faj képtelen városi kultúra kialakítására. A városi élethez, azonban hozzátartozik a béke, a biztonság és a nyugalom, mert különben megbomlik az alapja annak az összetett szellemi és gazdasági munkának, amely nélkül a város elképzelhetetlen. Azt a magyar városi kultúrát, amely a török hódoltság előtt kezdett kibontakozni, elsöpörte Kelet pusztító offenzívája, s amikor a lerombolt és kiirtott Buda meg Pest betelepítéséről volt szó, a bécsi császári kamara akarva sem tudott volna elegendő magyar városépítőt letelepíteni, mert a magyarság nagy részét kipusztította a szakadatlan háborúskodás. Abban a korban nálunk az ember volt az egyetlen gazdasági érték, mert az emberi kéz hiányában százezer holdak sem értek annyit, mint ma egy szentendrei bolgár kertészlet. Budára hiába telepítettek volna lerongyolódott, műveletlen jobbágyokat, vagy hajdú katonákat, azok a városi életet aligha tudták volna megteremteni. Ide ácsokra, kovácsokra és kőművesekre volt szükség.

A császári kamara honvédelmi, politikai és gazdasági szempontból egyaránt ismét várossá akarta tenni az összelövedőzött romhalmazt. Az ezerhatszáznyolcvanhetedik évi országgyűlés hiába hangoztatta azt a ma szinte érthetetlen felfogást, hogy nincs szükség több új városra, Werlein

István kamarai inspektor jelentése és Kollonics elgondolása szerint megindult Buda és Pest betelepítése. A valamelyest még használható házakat a Budára érkező lovagoknak, császári tisztviselőknek, német katonatiszteknek engedték át, házhelyet kapott néhány szerzet, a nádor, a pestmegyei és esztergommegyei alispán, az igazi telepesek azonban ágrólszakadt szegények, szökött katonák; osztrák, sváb, bajor mesteremberek; rác, bosnyák, albán földművesek s a külföldi francia, spanyol és más csapatok ittrekedt katonái. Valóságos nép-konglomerátum.

Az a párszáz család, amely Budán és Pesten, ezen a kietlen, elpusztított vidéken telepedett le, szinte emberfeletti küzdelemmel próbált otthont teremteni magának. A kis házikók azonban csak lassan, keservesen épültek fel. Romokban hevert itt minden. Zsigmond és Mátyás egykori híres palotájának márványtöredékéből építették fel részben az új várfalakat, avagy a törmeléket mészégetésre, a habarcschoz használták fel. A királyi palota restaurálását gróf Regál katonai parancsnok kezdte meg, de pénz hiányában hamar abba is hagyta. Buda azonban mégis csak kezdett felépülni. A mecsetek helyére templomokat építettek, a budai pasa palotáját pedig, amely a mai Várszínháztól északra állott, a karmeliták klastromává alakították át. A Vár utcái azonban nagyban és egészben ugyanúgy épültek fel, mint ahogyan a török, vagy Mátyás idejében állottak. Az Úri-utcában laktak a katonai előkelőségek, a Dísz-tér keleti frontján a polgári hatóságok, az Országház-utcában pedig a pékek. A Mátyás-templommal szemben építették háromszázkilencvenhárom forint előlegezett költséggel a budai városházát, amelyet aztán később kápolnával is kibővítettek. Megtelepedtek a jezsuiták, a karmeliták és a ferencrendiek, felépítve klastromaikat és templomaikat.

Pest városa sokkal szegényebb volt, mint Buda. Buda környékén legalább voltak még erdők, a hegyeken megtermett a bor, de Pestet, a négy-szögalakú kisvárost, csak sivár homokbuckák és maláriát terjesztő mocsarak fogták körül. Pesten a legnagyobb építkezéseket a piaristák, a szerviták, a jezsuiták, a pálosok, a domonkosok és a ferencesek kezdték meg. De építkezett itt egy-két magyar úr is, sőt Kecskemétnek, Körös városának és Jászberénynek is volt egy-egy háza a sáros, piszkos, egészségtelen városban. A legnagyobb építkezés, az invalidusok házána megépítése (a mai városháza) Széchenyi György esztergomi érsek alapítványából indul meg.

A török megszállás után Budát és Pestet megdöbbentő módon vetette vissza fejlődésében a pestis. A kuruc harcok idején tört ki ez a rettenetes járvány, amelynek emlékét hirdeti néhány Szentháromság-szobor. Az a jövevény népség, amely Budán és Pesten letelepedett, igen kevés fogékonyságot mutatott a tisztaság iránt. A szemetet kihányták az utcákra s a csatornában gőzölgött a szennyvíz, felhőkben árasztva a miazmákat. Hiába ették a fokhagymát, rágták a bagót és szagolták a narancshéjjat, a járvány egyre terjedt. Néha hónapokig valóságos vesztégzár alá helyezték Pestet és Budát. Bezárták az iskolákat, eltiltották a zenés multságokat, ráccokkal és cigányokkal hordatták el a szemetet az utcákról, a vesztégzárból kikerülő polgárok ruháit elégették, de mindezek az intézkedések nem vetettek gátat a csunya járványnak.

Csoda-e, ha ilyen körülmények között Buda és Pest fejlődése évekre megakad s a halálozási arányszám a mai viszonyokhoz képest megdöbbentően magas. Nincsenek pontos adataink arra nézve, hogy az ezerhétszáz éves letelepedés óta hányan lakhattak Pesten és Budán. A hiányos adatokból csak

következtetni lehet a lélekszámra. Budán az ezerhétszáz éves elején, mintegy nyolcezerre tehető a lakosság lélekszáma, Pesten kétezerre. Ennek a kislélekszámú városnak azonban igen nagy volt a termékenysége. Ezer lélekre körülbelül ötvenhárom születés esett, míg ma Budapest születési arányszáma csak tizenhat ezrelék. Igaz viszont, hogy ezzel szemben szinte elképzelhetetlenül magas volt a halálozási arányszám. Az ezerhétszázadik és az ezerhátszázadik esztendő közötti időben Pesten nyolcszor nőtté túl a halálozások száma a születéseket, Buda várában pedig tizenhatszor. A húsz év alatt Pest csak kétszázötvenhárom lélekkel szaporodott, Buda pedig több mint ötszázal csökkent. A csecsemőhalandóság igen nagy. Az újszülöttek huszonnégy százaléka egyéves kora előtt halt meg, a halottak több mint negyvenhárom százaléka ötéves kor előtt pusztult el s az elhaltak fele tízévesnél fiatalabb gyermek. Míg Pesten 1704-ben száz született gyermek közül negyvenkilenc halt meg az első esztendő alatt, addig 1874-ben ezer közül már csak háromszáznegyvenkilenc, 1880-ban kettőszázhetvenkettő, 1930-ban pedig száznegyvenegy halt meg idő előtt. Az utóbbi három számadat a Buda és Pest egyesítése óta történt általános javulást árulja el. Az átlagos életkor Buda visszafoglalása utáni években alig tizenkilenc év. Pest és Buda egyesítése utáni esztendőben huszonegy év. A világháborút megelőző esztendőekben harminchárom és fél év. Azóta Budapest polgárainak átlagos életkora még jobban növekedett s ma már a halálozási kor a férfiaknál negyvenhárom, a nőknél pedig negyvenöt esztendő. Ez azt jelenti, hogy a valószínű élettartam férfiaknál ötvenöt, nőknél hatvanegy esztendő.

Talán semmi sem jellemzi jobban a városi civilizáció színvonalának növekedését, mint ezek a számok, különösen, ha tudjuk azt, hogy a közegészségügyi viszonyok Budapesten ma lényegesen jobbak, mint a magyar vidéken.

Budapest fejlődése, világvárossá bontakozása tulajdonképpen akkor kezdődött meg, amikor a magyar génusz kezdte felismerni a városnak, a városi kultúrának jelentőségét. Pest még száz évvel ezelőtt sáros, sötét, vidéki kisváros volt. Széchenyi István halhatatlan lelkének lángolása, az ő agyának fehér izzása s szívének szenvedélyes keserősége kellett ahhoz, hogy a történelmet hordozó magyarságban felgyujtsa az érdeklődést a városi kultúra iránt. Ő álmolta meg Magyarországot fővárosát. Szárnyaló fantáziája maga előtt látta már a széles, platánsoros Dunapartot, a finom, sárga színben aranyló empire-palotákkal. Ő teremtette meg igazában Budapestet és nem az a törvénycikk, amely három várost egyesített. Mert a városi közigazgatás újjáalakítása, Pest, Buda és Óbuda közigazgatási egyesítése csak jogszabályokban történt kifejezése volt az államalkotó magyar génusz törekvéseinek. Budapestet az a szellemiség kezdte meghódítani a magyarság számára, amelyet Széchenyi István képviselt.

Mert Buda és Pest a visszafoglalás után már nem volt magyar város. Egy hozzávetőleges statisztika megállapítja, hogy a budai kerületekben a Várban, a Vízivárosban, a Horvátvárosban, Országúton, Újlakon és a Tabánban mindössze 68 magyar család élt, 851 német, 3 olasz, 5 tót és 559 szerb és horvát családdal szemben. Ugyanebben az időben, 1700 és 1720 körül Pesten 78 magyar család lakott 244 német, 20 tót és 34 horvát család mellett. Buda és Pest egyaránt elnémetesedett város volt és az maradt az 1880-as évekig. Az a szellem azonban, amely Széchenyi Istvánnal és a 30-as évek reformmozgalmaival költözött be ebbe a városba, már a magyarság országot építő és nemzetet alakító szelleme volt.

Nem azt jelenti ez, mintha Buda és Pest közigazgatása már akkor magyarrá vált volna. Budapest megmagyarosítása nem a közigazgatás kényszereszközeivel, hanem a kultúra nagy és nemes erővel kezdődött. A város igazgatása német maradt és a magyarság sokáig nem tudott bejutni a városháza kapuján. Budán a Prennerek, Bösingerek, a Hochenwartherek, az Ungerek, Pesten a Watulák, a Knipperek, a Heroldok, a Karpfensteinerek, az Eschenbruggererek, a Probergerek irányítják a város közigazgatását s utódaik még a XVIII. században sem engedik ki kezükből a városi igazgatást. Az a magyarság, amely felismeri a főváros fontosságát, a város jelentőségét és Budapesten igyekszik kiépíteni a centrális adminisztrációt, a főváros közigazgatását nem tudta, talán nem is akarta birtokába venni. A várospolitikai élettől pedig valósággal idegenkedett. A magyarság eszmei és kulturális középpontjává helyrajzilag Budapest lett, de a városigazgatás feladatait a magyarság teljesen átengedte azoknak, akik az egykori telepések és az azóta bevándorolt elemek vérségi leszármazói. A gazdasági és közigazgatási erők, amelyeknek együttműködése nagy méretekben fejlesztette ki Budát és Pestet, a mult század derekán nem fejlődött szervesen azzal a kulturális tartalommal, amely Budapest kövei közé költözött be. A városi közigazgatás és a gazdasági erők, meg a kultúra közti kapcsolatot, mintha nem vette volna észre a magyarság, vagy mintha lebecsülte volna e két életmegnyilvánulás egymásra való hatásának fontosságát.

Igaz, kevés gondolat és sok feladat jellemzi a közigazgatás munkáját.

Azok a nagy és világhódító eszmék, amelyek a városokban kaptak először hangot, ritkán tartoznak bele szervesen a városigazgatásba, mert legtöbbször felülemelkednek a falakon s a gondolat túlnő város és ország határán. Róma nem azért Róma, mert ott is esznek, laknak, közlekednek és meghalnak az emberek, hanem mert egy gondolat költözött Romulus és Rémus apró etruszk falucskájának megnövekedett kövei közé, egy gondolat, amely a virágos Galilei mezőkön ért először földet, de Rómán keresztül hódította meg a világot.

Azok a telepések és bevándorlók, akik Pesten és Budán több mint két évszázadon át elfogadták és vállalták a közigazgatási munka szerepét, az utak karbantartását, a piaci rendészetet, a kenyér-, a hús- és a sörellátás mindennapi gondjait, a maguk módján és a maguk szellemében, de többé-kevésbbé polgári becsületességgel és kötelességtudással látták el feladataikat. És semmi sem jellemzi jobban ennek a városnak a fejlődését és a szorgalmas polgári munka eredményeit, mintha Buda és Pest egykori és mai költségvetési adatait vetjük össze. Buda városának bevételei az 1703-ik évben nem érték el a 26.000 forintot. Pékboltokból, serfőzési járulékokból, mészárszékekből, polgárjog adományozásokból, vámokból, malomadókból adódtak a bevételek. Ugyanakkor Pest városának bevételei 5197 forintot tettek csak ki. A kiadások is a bevételek mértéke szerint alakultak. 150 forintot kapott a bíró, 377 forintot a szindikus, aki a város jogtanácsosa volt, az örparancsnok és írnoka pedig együttesen 222 forinttal szerepelnek a kiadási rovatban. A személyi kiadások tételei között a szállásmester, a tanácsszolga, az iskolamester, a postakihordó, a kapu- és éjjeli őrök, a városi bába, a hóhér és a gyepmester ötlenek fel. A dologi kiadások között is sok érdekes, furcsa tétel szerepel. Így például néhány forintot fizettek a lakatosoknak, üvegeseknek és 2 forintot adtak egy kenderkötélért, amelyet erődítési célokra használtak. Ugyanakkor 170 forintot vettek fel Bécsbe szállított ajándékborokra. Három forintot fizettek a Szent-

háromság tiszteletére mondatott zenémiséért, 3 forint 75 dénárt egy tanács-tag lakomájáért, 1 forintot lőszérért, 40 dénárt a törvénytisztaságának egy zseb-metsző elfogásáért; az erődítésen végzett többheti munkáért 21 forintot, szőlőkarózásért 45 forintot és Pollermann úrnak tehénért 3 forintot. Ezek az összegek Pest és Buda fejlődésével megsokszorozódtak. 1720-ban Buda jövedelme 570%-kal nőtt meg s Buda ekkor már 35.000 forintos költségvetéssel dolgozott. A községi háztartás bevétele ezzel szemben Buda, Pest és Óbuda egyesítésekor már 11,864.379 volt, 1910-ben 64,754.793, 1930-ban pedig 186,250.344. A községi háztartás üzemeinek bevétele 1913-ban tizenöt-millió pengő volt s ez 1930-ban már százharminchat millióra ugrott fel.

Ez a néhány adat jellemzően mutat rá arra a komoly polgári munkára, amelyet a budapesti városigazgatás fejtett ki. A főváros fejlődése és hatalmas túlsúlya az ország életében egyre szembeszökőbbé vált, amihez természetesen hozzájárult Magyarország szörnyű megcsonkítása is. 1913-ban a magyar állam összköltségvetése még 23-szorosa a főváros összköltségvetésének, 1931-ben pedig már csupán 4.8-szerese, sőt ha a főváros tulajdonában levő részvénytársaságok hatvanötmillió bevételeit is a főváros közigazgatási és üzemi jövedelmeihez csatoljuk, akkor az állam összköltségvetése már csak mindössze 3.8-szerese a főváros költségvetésének.

Ezek a száraz számok úgy fejezik ki a századokkal ezelőtti Pest-Buda s a mai Budapest erejének és nagyságának arányát, mint a matematikai képletek. Ezekben a számokban dokumentálódik az, hogy a kétezer lakosú Pestből és a nyolcezer lakosú Budából miként fejlődött ki a mai milliós világváros, s hogy a sáros utcák, az apró házak, a dunai hajóhid, a vízimalmok, a serfőző műhelyek és mészáros boltok, a gombkötők és szűrszabók műhelyei felett miként alakult ki a mai nagyváros tiszta sugárútjaival, elbűvölő parkjaival, karcú Duna-hídjaival, gyáraival és üzemeivel s azzal a villanyárban úszó panorámával, amely ma az európai idegenforgalom egyik legnagyobb attrakciója. S a legérdekesebb tények egyike, hogy Budapest a háború utáni rezsim idején tette meg fejlődésének és megerősödésének legnagyobb útját.

A kommun utáni korszak eredményeit budapesti, vidéki és külföldi egyaránt láthatja, ha nyitott szemmel tekint szét a mai Budapesten. A főváros belső erői, pénzügyi hatalma csaknem az egyetlen volt, amely a gazdasági válsággal diadalmasan küzdött meg. Budapest polgármestere egymaga több közmunkával táplálja az ipar megapadt csatornáit, mint a többi város együttvéve. És Budapest adminisztrációja, közoktatásügye, szociálpolitikája, üzemei európai viszonylatban is első helyen állanak.

Ezek azok az eredmények, amelyeket Budapesttól senki és soha nem vitathat el. Erős, szép és nagy várost teremtett Budapest polgársága a Duna két partján. A városi igazgatás mindig igyekezett korszerű lenni s tudott lépést tartani a haladással, a civilizáció fejlődésével. Ki tudta használni azokat a geopolitikai adottságokat, amelyek Budapestet arra predesztinálták, hogy a Duna völgyének gazdasági és kereskedelmi fókusza, az országnak pedig politikai és szellemi központja legyen. Igaz, hogy közben, Budapest világvárossá fejlődésének amerikai tempójában történtek olyan hibák, amelyekre csak most kezdünk igazán ráébredni.

Ezek a hibák ma olyan fájdalmas sebeket okoznak, hogy akarva, akaratlanul egyre többet foglalkozunk velük, mert lehetetlen észre nem venni sajnásukat. És e sebek annál is inkább égetnek bennünket, mert ma már látjuk, hogy okai nagy részben magunk voltunk, mi, a magyar társadalom.

Az a társadalom, amely elfelejtette Széchenyi generációjának nagy hivatástudatát és csak a külsőségekben tudta tovább vinni azt, amit Széchenyi megálmodott. A magyarság, amely Budapesten összpontosította az ország közigazgatási hatalmát, voltaképpen idegennek érezte magát a város kövei között és tradíciók hiányában képtelen volt a maga képére formálni ezt a metropolist. A városigazgatás nem volt a kezében s így a város gazdasági élete, a város kövei nem szívták fel azt a kulturális tartalmat, amelyet a magyarság történelmi osztálya a budapesti falak között akart kiélni. A mult század hetvenes éveit a túlzott racionalizmus és a tudományos materializmus nyomán nem érezte meg, hogy kőben és lélekben él minden igazi város, s hogy ennek a két különvalóságnak, az anyagnak és a léleknek összeforrásában bontakozik ki az az életforma, amit városinak nevezünk. Pedig a város évezredek óta olyan életforma, amely rányomja bélyegét a civilizációra és kultúrára.

Igaz, hogy Budapestnek elomlottak ősi kövei. Azok a bástyák, amiket még az Árpád-házi királyok emeltek a Duna fölötti mészkődombra, lerombolódtak a századok viharaiban s ma már jóformán azt sem tudjuk, hol állottak a falak és kapuk, amelyek mögött magyar katonák vitézkedtek. Alig-alig járhatunk olyan köveken, amelyekre magyar, török és német katonák vére hullott, s amelyek tanúi volnának egy ezredév csatározásainak. Nincsenek köveink, amelyek magukba szívták a kultúrát. Kövek, amelyekre elfáradt apostolok hajtották le fejüket, amelyekből barrikádokat épített az égő forradalom és a vérszagú lázadás. Nincsenek köveink, amelyek történelmi alakok lépteinek emlékét őrzik.

S az a kevés emlék, ami megmaradt, áldozatává vált a fejlődés tempójának s a századvégi történelmi és filozófiai szemléletnek. A Budára és Pestre összeverődött népi konglomerátum nem érezte a titkos, irracionális kapcsolatokat a történelmi multtal. Városrendezés címén valóságos második török dúlás dühöngött csaknem száz esztendeig s így alakult ki a mai Budapest hatalmas, sokszor megcsodálni való épületeivel, de jórészt minden építészeti kultúra nélkül. A liberális korszak Magyarországáé megszédült a külső sikerrel, a felszines magyarosodástól, amely a kiegyezés utáni években megindult. Holott a város arculatán nem fejeződtek ki azok a sajátságok, amelyek nélkül egy város építészeti kultúrája nem képzelhető el. Stílustalan és vásári össze-visszasággal emelkedtek a legrosszabb építészeti korszak szörnyű malterkaszárnyái s még a Vár, a finom bidermeyer házai, barokk- és empíreépületek is nem egyszer áldozataivá váltak a romboló szellemnek. Budapest a kíméletlen üzleti kapzsiság és telekspekuláció zsákmányává vált s ennek a zabolátlan nyerészkedési váagnak a következménye, hogy az egymillió lakosú Budapest akkora területen kénytelen közműveket, utakat, közbiztonságot fenntartani, mint a négymillió lakosú Párizs.

A mult század derekának magyarsága nem érezte meg a kultúra és kő titkos kapcsolatát s a lassanként meghódított város falait nem építette újjá. Sem a falakat, sem a kapukat, mert nem érezte meg a falak és kapuk jelentőségét. A városok nemcsak azért építettek bástyákat, hogy megvédjék magukat az ellenségtől, vagy a portyázó rablólovagoktól s nem is csupán azért, hogy megvámolják az átmenő árukat, vagy árumegállítási jogaikat gyakorolják. Falakat építettek a házak köré, mert ezekben szimbolizálódott a város különállósága és egyénisége. A falak azt jelentették, hogy a városlakók külön közösség életét élik s ebben a közösségben eredeti sajátos szellem lakozik.

A nemes úr védte a maga individualitását, családjának érintetlenségét, a polgár, a közösség szellemiségét védelmezte, azt az összetevődött lelkiületet, amely a város falai közt alakult ki a történelem folyamán olyanná, aminővé a lakosság hite, faja, környezete és foglalkozása formálja. Szavakban szinte kifejezhetetlen a város lelkisége és mégis van és mégis tényező. Nélküle hideg és halott maradna a város. München polgári kedélyességéről, Bécs könnyelmű derűjéről, Velence édes romantikájáról, Párizs mámorító szabadosságáról, Róma fenséges hidegségéről mennyi szó esett már költeményekben és regényekben! Minden városnak van valami különös sajátossága, ami megragadja az utast s egy új világba sodorja a lelket. Ezekre az érzésekre vigyáztak a falak és a kapuk, amelyek, sajnos, nincsenek meg már Budapesten.

Budapest elfelejtett falakat és kapukat építeni. A magyarság, amely bevonult ebbe a városba, szívesen fogadott minden jövevényt. II. József óta megindult Pestre és Budára a zsidó beszívárgás. Míg 1787-ben a zsidóság arányszáma 0.3%, addig 1900-ban már 23.6% az arányszámuk. A kiegyezés körüli években a zsidóság 154.7%-kal szaporodott. A Buda, Pest és Óbuda egyesítése óta 350%-kal növekedett meg a zsidó lakosság száma, amely gyors de felszínes asszimilálódásával, kiváló gyakorlati érzékével rávetette magát a budapesti életre, a várospolitikára, amelynek hosszú évekig legbefolyásosabb tényezőjévé vált. Sokan úgy érezték, hogy Budapest már elveszett a magyar lélek számára. Ennek a felfogásnak ad hangot Szekfű Gyula a «Három Nemzedék»-ben igen súlyos szavakat találva Budapest megbélyegzésére. «Budapest kultúrája — írja ez a nagy történettudós — nem egyéb, mint a berlini és bécsi nagyvárosi kultúrának lerakata, másodfokúan előkelő fióküzlete. E három nagyvárosi kultúra a zsidó kapitalizmusnak és zsidó értelmiségnek specifikus produktuma. Üzleti szempontnak köszönve életét, legfőbb gondja a nagyvárosi zsidóság és az ahhoz asszimilált kereszténység rétegeinek kulturális szükségleteit kielégíteni.»

A magyarság Budapesten összpontosította szellemi erőit, itt adott hajlékot a magyar kultúra nagy intézményeinek, innen akarta befolyásolni az országot, de ugyanakkor elfeledkezett arról, hogy magának a városnak belső kultúráját kitermelje és tradícióit kifejlessze.

Buda visszafoglalásának 250-ik évfordulóján meg kell állapítani, hogy Budapest elfoglalása még mindig nem történt meg. Az elmúlt 15 évben Budapest lakossága és a magyar vidék vállvetett küzdelemmel próbálta Budapestet az új utakon elindítani. Nem lehet tagadni, hogy sikerült számbavehető eredményeket elérni, de messze vagyunk még attól, hogy Budapest sajátos kultúrája harmóniában csendüljön össze a magyar kultúrával. A magyarság azonban most már kezd figyelni a városi életre, a városigazgatásra, a kereskedelemre és iparra és egyelőre bizonytalanul, de mégis erőfeszítéseket tesz arra, hogy a városi életformákat magára öltse és a fővárost teljesen, minden ízében birtokába vegye. Az újabb magyar generáció mindinkább érzi, hogy a városi életformát saját vérével és ősi kultúrájával kell betöltenie, mert különben nem tudja a nemzeti élet szolgálatába állítani azokat az erőket, amiket a város foglal össze s amelyek rányomják bélyegüket a civilizációra és a kultúrára.

Budavárát 250 évvel ezelőtt foglalták vissza az ozmán seregektől, Budapest belső meghódítására azonban csak a jövő évtizedekben kerülhet sor!